

SHARQ MUTAFAKKIRLARI MEROSI ASOSIDA KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O‘QUVCHILARDA NUTQIY AXLOQIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH

ANDIJON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
BOSHLANG‘ICH TA‘LIM KAFEDRASI O‘QITUVCHISI

PhD v.b.dotsent *Usmonova Xurshida Aybekovna*

Usmonovaxurshida34@gmail.com

ANDIJON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

PEDAGOGIKA FAKULTETI

BOSHLANG‘ICH TA‘LIM YO‘NALISHI

2-kurs talabasi

Xusanova Nargizaxon Muhammadnazir qizi

nargizahusanova111@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada Sharq mutafakkirlarining boy ma’naviy merosi asosida kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning nutqiy-axloqiy madaniyatini shakllantirish tendensiyalari, pedagogik shart-sharoitlari hamda ushbu jarayonni dars faoliyatiga samarali tatbiq etish metodologiyasi ilmiy jihatdan atroflicha tahlil qilingan. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlariga tayangan holda, muloqot jarayonida nutqiy odob normalarini shakllantirishda Abu Nasr Forobiy, Yusuf Xos Hojib va Alisher Navoiy asarlaridagi tarbiyaviy hikmatlarning didaktik imkoniyatlari ochib berilgan. O‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijalari miqdoriy va sifat jihatidan baholanib, o‘quvchilar muloqot tizimini takomillashtirish yuzasidan amaliy takliflar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: nutqiy axloq, Sharq mutafakkirlari, kichik maktab yoshi, muloqot madaniyati, Alisher Navoiy, komil inson, pedagogik diagnostika, ma’naviy meros, boshlang‘ich ta’lim, madaniy muloqot.

KIRISH

Hozirgi shiddatli globallashuv va axborot texnologiyalari mislsiz darajada rivojlanayotgan davrda yosh avlodni ma’naviy-axloqiy jihatdan mukammal qilib tarbiyalash, ularning muloqot jarayonida o‘zaro munosabat madaniyatini yuksaltirish hamda nutqiy odob me’yorlarini chuqur o‘zlashtirishini ta’minlash zamonaviy pedagogikaning eng dolzarb va strategik vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, shaxs taraqqiyotining poydevori qo‘yiladigan davr hisoblangan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijtimoiy muhitga moslashish, nutq orqali o‘z fikrini mantiqiy, madaniy va axloqiy jihatdan to‘g‘ri ifodalash ko‘nikmalarini tarkib toptirish muhim ahamiyat kasb etadi. Insonning ichki dunyosi, uning ma’naviy qiyofasi va jamiyatga bo‘lgan

munosabati birinchi navbatda uning soʻzlashish odobida, atrofida bilan olib boradigan muloqot xarakterida namoyon boʻladi. SHuning uchun ham yosh avlod nutqini milliy qadriyatlar va allomalarimiz oʻgʻitlari asosida boyitish davlat siyosati darajasidagi ustuvor vazifadir.

Boshlangʻich sinf yoshidagi oʻquvchilar oʻzlarining psixofiziologik tabiati koʻra nihoyatda taʼsirchan, taqlidchan va atrofdagi voqea-hodisalarni tez qabul qiluvchi boʻladilar. Aynan ushbu davrda shakllangan nutqiy koʻnikmalar va muloqot odobi insonning butun umri davomidagi ijtimoiy xulq-atvorini belgilab beradi. Biroq, bugungi kunda internet makonidagi turli xil madaniy xurujlar, ijtimoiy tarmoqlardagi jargon va ommaviy madaniyat unsurlari oʻquvchilar nutqiga salbiy taʼsir koʻrsatmoqda. Bu esa taʼlim tizimida oʻquvchilarning nutqiy-axloqiy madaniyatini shakllantirishda yangicha yondashuvlarni, xususan, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning sinteziga asoslangan metodikalarni ishlab chiqishni taqozo etadi. Sharq mutafakkirlarining bu boradagi pedagogik qarashlari oʻquvchilarda nutq qudratini his qilish, soʻz masʼuliyatini anglash koʻnikmasini shakllantirishda beqiyos manba boʻlib xizmat qiladi.

Nutqiy-axloqiy madaniyat faqatgina toʻgʻri gapirish koʻnikmasi emas, balki jamiyatda oʻrnatilgan ijtimoiy-axloqiy normalarning nutqiy faoliyatdagi inʼikosidir. U oʻz ichiga suhbatdoshga nisbatan hurmatni, til qoidalariga rioya qilishni, nutqiy vaziyatga mos ravishda soʻz boyligidan unumli foydalanishni hamda ichki maʼnaviy poklikni qamrab oladi. Sharqiy muloqot modelida nutq kishining maʼnaviy darajasini koʻrsatuvchi eng asosiy mezon hisoblangan. Shu sababli, kichik maktab yoshidagi oʻquvchilarning dars hamda darsdan tashqari faoliyatlarida milliy klassik merosimizning tarbiyaviy omillaridan tizimli ravishda foydalanish, yoshlarning nafaqat intellektual, balki yuksak madaniy-axloqiy qiyofaga ega boʻlib ulgʻayishlariga xizmat qiladi.

Mazkur muammoning dolzarbligi yana shunda namoyon boʻladiki, boshlangʻich taʼlim mazmunini modernizatsiya qilish sharoitida oʻquvchilarda kompetensiyaviy yondashuvlarni shakllantirish talab etiladi. Kommunikativ kompetensiya esa aynan nutqiy madaniyat poydevorida quriladi. Agar bola boshlangʻich sinfdanoq oʻz fikrini adabiy til normalariga mos, mantiqiy izchil va axloqiy qoliplarda ifodalashni oʻrganmasa, yuqori sinflarda uning ijtimoiy integratsiyalashuvi va fanlarni oʻzlashtirishi qiyinlashadi. Binobarin, Sharq mutafakkirlarining nutq odobi borasidagi falsafiy-pedagogik qarashlarini chuqur oʻrganish va ularni zamonaviy taʼlim standartlari bilan integratsiyalash bugungi kunning kechiktirib boʻlmaydigan ilmiy-amaliy ehtiyojdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Nutqiy-axloqiy madaniyatni shakllantirish muammosi tarixan ham, zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ham doimiy eʼtibor markazida boʻlib kelgan boʻlib, ushbu

jarayonning nazariy asoslari turlicha yondashuvlar orqali yoritilgan. Buyuk alloma Abu Nasr Forobiy o'zining ijtimoiy-falsafiy qarashlarida insonning baxt-saodatga erishishi uning jamiyatdagi muloqoti, jamoa o'rtasidagi o'zaro hurmati va go'zal nutqiy munosabatlari bilan uzviy bog'liq ekanligini ilmiy asoslab bergan [1, B. 45]. Forobiy ta'limotiga ko'ra, har bir shaxs o'z fikrini boshqalarga yetkazishda muloqot odobiga rioya qilishi, qo'pol va o'rinsiz so'zlardan tiyilishi jamiyat barqarorligining bosh omilidir. U o'zining "Fozil odamlar shahri" asarida jamiyat a'zolarining o'zaro nutqiy muloqoti ularning ichki madaniy darajasini ko'rsatishini ta'kidlaydi.

Sharq pedagogikasining yirik vakili bo'lgan unvondosh allomamiz Yusuf Xos Hojib o'zining mashhur "Qutadg'u bilig" asarida tilning insonga keltiradigan foydasi va zararini she'riy satrlarda mahorat bilan bayon etib, so'zni o'z joyida so'zlash, bekorchi va asossiz gaplardan qochish insonning axloqiy darajasini belgilashini ko'rsatib o'tgan [2, B. 78]. Uning fikricha, til insonga baxt keltirishi ham, uni baxtsiz qilishi ham mumkin, shuning uchun yoshlikdan boshlab tilni asrash va uni faqat ezgu ishlarga yo'naltirish lozim. Allomaning "Kishi ziynati so'z, so'z ziynati tildir" degan fikri o'quvchilarda nutq madaniyatini yuksaltirishda asosiy didaktik tamoyillardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Shuningdek, ulug' mutafakkir va shoir Alisher Navoiy o'zining "Mahbub ul-qulub" asarida nutq madaniyati hamda til odobiga alohida boblar bag'ishlab, so'zning qudratini, shirinso'zlik inson ziynati ekanligini, aksincha, nojo'ya so'z ko'ngillarni jarohatlashini hayotiy misollar bilan isbotlab bergan [3, B. 32]. Navoiy qarashlarida so'zlovchining madaniyati uning tinglovchiga bo'lgan munosabatida, nutqining mazmundorligi va mantiqiyligida aks etadi. Uning "Tilga e'tibor — elga e'tibor" tamoyili har bir shaxsning ijtimoiy burchini belgilaydi va yosh avlodni vatanparvarlik, milliy tilga hurmat ruhida tarbiyalashda yetakchi o'rin tutadi.

Zamonaviy pedagog olimlardan R. Hasanov boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'naviy-axloqiy tarbiyasida milliy qadriyatlardan foydalanishning didaktik tizimini ishlab chiqqan bo'lsa [4, B. 112], M. Inomova o'z tadqiqotlarida oila va maktab hamkorligida bolalarning muloqot madaniyatini yuksaltirish muammolarini o'rgangan [5, B. 94]. Shuningdek, xorijiy olimlardan B.T. Lixachev ham yosh davrlari pedagogikasida axloqiy ong va nutqiy faoliyatning o'zaro aloqadorligini, bolaning ijtimoiy tajribasi uning nutqiy muloqoti orqali shakllanishini alohida qayd etadi [7, B. 156]. Pedagogik texnologiyalar va raqamli ta'lim sharoitida innovatsion metodikalardan foydalanish muammolari X.A. Usmonova tomonidan tadqiq etilib, ta'lim tizimida zamonaviy yondashuvlarning o'rni tahlil qilingan [6, B. 43].

Ushbu tadqiqotda metodologik asos sifatida tizimlilik, qiyosiy-pedagogik tahlil, pedagogik kuzatuv, anketa so'rovnomalari, suhbat va pedagogik eksperiment metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning maqsadini amalga oshirish uchun boshlang'ich sinf ona tili va o'qish savodxonligi darslarida Sharq mutafakkirlarining

o'g'itlarini integratsiya qilish modeli ishlab chiqildi. Ushbu model doirasida o'quvchilarning nutqiy faoliyati tahlil qilinib, ularning axloqiy tasavvurlari qay darajada o'zgarganligi muntazam ravishda pedagogik diagnostika vositalari yordamida tekshirib borildi. Tajriba-sinov ishlari Andijon viloyatidagi umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida tashkil etilib, jami 127 nafar o'quvchi qamrab olindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'tkazilgan tadqiqotlar va tajriba-sinov ishlarining natijalari shuni ko'rsatdiki, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning nutqiy-axloqiy madaniyatini faqatgina quruq qoidalar yoki buyruq ohangidagi nasihatlar bilan shakllantirib bo'lmaydi. Bolalar yosh xususiyatlariga ko'ra ko'proq obrazli fikrlashga, yorqin misollarga va ta'sirli hikoyalarga ehtiyoj sezadilar. Sharq mutafakkirlari asarlaridagi hikoyatlar, masallar va o'g'itlar aynan mana shunday ta'sirchanlik kuchiga ega bo'lib, ular o'quvchilar darsda o'rganayotgan mavzularni chuqur his qilishlariga yordam beradi. Tajriba guruhlarida ona tili, o'qish savodxonligi va tarbiya darslarida Alisher Navoiy, Yusuf Xos Hojib, Forobiy kabi allomalarning nutq odobiga doir fikrlari interaktiv o'yinlar, muammoli vaziyatlar va sahna ko'rinishlari orqali o'rgatildi.

Masalan, "So'z yuzidan ko'ngilga yo'l bor" degan Navoiy o'g'itini tahlil qilish jarayonida o'quvchilarga turli hayotiy vaziyatlar taqdim etildi va ulardan qanday so'zlarni tanlash lozimligi so'raldi. Natijada, tajriba guruhlaridagi o'quvchilarning nutqiy faolligi, bir-birlariga bo'lgan hurmati va muloqot jarayonida odob doirasidan chiqmaslik ko'rsatkichlari nazorat guruhidagiga nisbatan sezilarli darajada ijobiy tomonga o'zgardi. O'quvchilar o'z nutqlarida salbiy emotsiyalarni ifodalovchi so'zlardan voz kechib, ko'proq minnatdorchilik, iltifot va hurmat ma'nosini anglatuvchi nutqiy etiket shakllarini qo'llay boshladilar. Bu esa ta'lim jarayonida ko'rgazmalilik va hissiy ta'sirchanlikning naqadar muhimligini ko'rsatadi.

Tadqiqotning boshlanishi va yakunidagi ko'rsatkichlarni aniq baholash uchun olingan miqdoriy ma'lumotlar va statistik tahlillar guruhlar kesimida o'rganildi. Quyidagi jadvalda tajriba va nazorat guruhlaridagi o'quvchilarning tadqiqot boshidagi va yakunidagi nutqiy-axloqiy madaniyat darajalarining qiyosiy ko'rinishi aks ettirilgan.

1-jadval: O'quvchilarning nutqiy-axloqiy madaniyat darajalari dinamikasi (foiz hisobida)

Guruhlar	Tajriba bosqichlari	Yuqori daraja (%)	O'rta daraja (%)	Quyi daraja (%)
Tajriba guruhi (N=65)	Tajriba boshida	12.3	55.4	32.3

Guruhlar	Tajriba bosqichlari	Yuqori daraja (%)	O'rta daraja (%)	Quyi daraja (%)
	Tajriba yakunida	38.5	52.3	9.2
Nazorat guruhi (N=62)	Tajriba boshida	11.8	56.1	32.1
	Tajriba yakunida	16.1	58.2	25.7

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, tajriba boshida har ikkala guruhda ham quyi darajadagi o'quvchilar salmog'i deyarli bir xil bo'lib, taxminan 32 foizni tashkil etgan. Biroq, tizimli ravishda Sharq mutafakkirlari merosiga asoslangan metodika qo'llanilgandan so'ng, tajriba guruhida yuqori darajali o'quvchilar ko'rsatkichi 12.3 foizdan 38.5 foizga ko'tarildi, quyi daraja esa 32.3 foizdan 9.2 foizgacha keskin kamaydi. Nazorat guruhida esa o'sish sur'ati juda past bo'lib, quyi darajadagi o'quvchilar hamon 25.7 foizni tashkil etmoqda. Bu farq eksperimental yondashuvning dars samaradorligini oshirishda naqadar yuqori natija berganligidan dalolat beradi.

Nutqiy-axloqiy madaniyatni tashkil etuvchi asosiy komponentlarning shakllanganlik holatini chuqurroq o'rganish maqsadida alohida mezonlar bo'yicha ham tahlillar o'tkazildi. Bunda o'quvchilarning muloqot jarayonidagi aniq amaliy ko'nikmalari maxsus ishlab chiqilgan kriteriyalar asosida baholandi.

2-jadval: O'quvchilarda nutqiy-axloqiy ko'nikmalarning shakllanganlik ko'rsatkichlari (ball tizimida, maxs. 5 ball)

Baholash mezonlari va ko'rsatkichlari	Nazorat guruhi (Tadqiqotgacha)	Nazorat guruhi (Tadqiqotdan so'ng)	Tajriba guruhi (Tadqiqotgacha)	Tajriba guruhi (Tadqiqotdan so'ng)
Nutqiy etiket shakllarini qo'llash	2.8	3.1	2.9	4.6
Suhbatdoshni tinglash madaniyati	2.5	2.9	2.6	4.3

Baholash mezonlari va ko'rsatkichlari	Nazorat guruhi (Tadqiqotgacha)	Nazorat guruhi (Tadqiqotdan so'ng)	Tajriba guruhi (Tadqiqotgacha)	Tajriba guruhi (Tadqiqotdan so'ng)
Muomalada shirinso'zlik va muloyimlik	3.0	3.2	2.9	4.7
Nutqdagi jargon va qo'pol so'zlardan tiyilish	2.4	2.7	2.5	4.2

Ushbu jadval parametrlari shuni tasdiqlaydiki, tajriba guruhidagi o'quvchilar ayniqsa "Muomalada shirinso'zlik va muloyimlik" (4.7 ball) hamda "Nutqiy etiket shakllarini o'rinli qo'llash" (4.6 ball) mezonlari bo'yicha eng yuqori natijalarni qayd etishgan. Bu bevosita Alisher Navoiyning shirinso'zlik haqidagi o'gitlari hamda Yusuf Xos Hojibning til odobiga oid hikoyatlarini dars jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiya qilinganligi samarasidir. O'quvchilar nafaqat nazariy bilimlarni o'zlashtirdilar, balki kundalik sinf jamoasi o'rtasidagi va oiladagi muloqotda ham ushbu qoidalarga ongli ravishda amal qila boshladilar. Nutqiy madaniyatning bunday o'sishi o'quvchilarning umumiy o'zlashtirish ko'rsatkichlariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Pedagogik tajriba jarayonida yana shu narsa ma'lum bo'ldiki, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning nutqiy-axloqiy madaniyatini shakllantirishda rolli o'yinlar va keys-stadi metodlari juda yuqori samara beradi. Masalan, sinfda o'tkazilgan "Kishi ziynati — chiroyli muomala" mavzusidagi rolli o'yinda o'quvchilar mutafakkirlar asarlaridagi ijobiy va salbiy qahramonlar obrazlarini yaratdilar. Bu jarayonda bolalar o'z xatti-harakatlari va gapirayotgan so'zlarining tashqi tomondan qanday qabul qilinishini anglab yetdilar. Natijada ularda o'z nutqini nazorat qilish va nojo'ya so'zlardan tiyilish borasida ichki ehtiyoj shakllandi.

Olingan natijalar ko'rsatadiki, tajriba guruhidagi o'quvchilar darsdan tashqari vaqtlarda ham o'zaro muloqotda "Rahmat", "Lutfan", "Kechirasiz", "Sizni eshitaman" kabi andizali so'zlardan faol foydalana boshlashgan. Nazorat guruhini esa an'anaviy dars uslubi davom ettirilgani sababli o'quvchilarning muloqot uslubida keskin o'zgarishlar ko'zga tashlanmadi. Jargon so'zlar va bir-birining gapini bo'lish holatlari nazorat guruhida hamon yuqori darajada qolmoqda. Bu esa milliy pedagogik

merosimizni ta'lim mazmuniga tizimli ravishda kiritish har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisining pedagogik dasturidan o'rin olishi zarurligini tasdiqlaydi.

Bundan tashqari, o'quvchilarning ota-onalari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnomalar ham maktabda boshlangan ijobiy o'zgarishlar oilaviy muhitga ham ko'chganligini ko'rsatdi. Ota-onalarning 82 foizi farzandlarining uyda kattalar bilan muomalasida muloyimlik va hurmat ohanglari kuchayganini, gap qaytarish yoki asossiz talablar qilish holatlari kamayganini qayd etishdi. Demak, Sharq mutafakkirlari merosiga asoslangan tarbiyaviy model maktab va oila o'rtasidagi uzviylikni ta'minlashda ham samarali vosita bo'lib xizmat qila oladi.

XULOSA

O'tkazilgan ilmiy-pedagogik tadqiqot va amaliy tajriba-sinov ishlarining natijalari asosida kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda nutqiy-axloqiy madaniyatni shakllantirish bo'yicha quyidagi umumiy xulosalarga kelindi. Birinchidan, kichik maktab yoshi shaxsning nutqiy va axloqiy qiyofasi shakllanadigan eng qulay va sezgir davr bo'lib, bu davrda berilgan to'g'ri tarbiyaviy ta'sir bolaning kelgusi ijtimoiy munosabatlarida mustahkam poydevor bo'ladi. Ikkinchidan, Sharq mutafakkirlarining ma'naviy merosi, xususan, Forobiy, Yusuf Xos Hojib va Alisher Navoiyning til odobi, go'zal muomala va so'z mas'uliyati haqidagi falsafiy-didaktik qarashlari zamonaviy boshlang'ich ta'lim tizimi uchun ham beqiyos innovatsion-tarbiyaviy ahamiyatga ega ekanligi amalda isbotlandi.

Uchinchidan, an'anaviy ta'lim shakllaridan farqli o'laroq, buyuk allomalarning o'gitlarini dars jarayoniga turli interaktiv metodlar, didaktik o'yinlar va muammoli vaziyatli Keyslar orqali tatbiq etish o'quvchilarning nutqiy etiket qoidalarini ongli ravishda qabul qilishlarini ta'minlaydi. To'rtinchidan, olib borilgan tajriba-sinov ishlari davomida olingan statistik ma'lumotlar va qiyosiy jadvallar tajriba guruhidagi o'quvchilarning nutqiy-axloqiy madaniyat ko'rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan har tomonlama yuqori o'sish dinamikasiga ega ekanligini yaqqol ko'rsatdi. O'quvchilarning nutqidagi salbiy elementlar, ya'ni jargon va qo'pol iboralar sezilarli darajada kamayib, ularning o'rnini shirinso'zlik, muloyimlik va o'zaro hurmat ohanglari egalladi.

Besinchidan, ushbu jarayonning muvaffaqiyati nafaqat maktab muhitiga, balki oiladagi muloqot muhitiga ham bog'liq bo'lib, mutafakkirlar merosini ota-onalar o'rtasida ham keng targ'ib qilish orqali ta'lim va tarbiyaning uzviylikini ta'minlash lozimligi aniqlandi. Demak, boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy-axloqiy madaniyatni shakllantirishda milliy-ma'naviy merosimiz manbalaridan tizimli va maqsadli foydalanish ta'lim sifatini oshirish va komil insonni tarbiyalashning eng samarali omillaridan biri hisoblanadi. Kelgusida ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarni darsliklar va o'quv qo'llanmalari mazmuniga chuqurroq tatbiq etish tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR

1. Forobiy, Abu Nasr — Fozil odamlar shahri — Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993 — 224 b.
2. Yusuf Xos Hojib — Qutadgʻu bilig — Toshkent: Yulduzcha, 1990 — 250 b.
3. Navoiy, Alisher — Mahbub ul-qulub — Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011 — 180 b.
4. Hasanov, R. — Boshlangʻich sinf oʻquvchilarini maʼnaviy-axloqiy tarbiyalash tizimi — Toshkent: Oʻqituvchi, 2004 — 168 b.
5. Inomova, M. — Oilada bolalarning maʼnaviy-axloqiy tarbiyasi — Toshkent: Fan, 2002 — 144 b.
6. Usmonova, X. A. — Pedagogik taʼlim tizimida sunʼiy intellekt texnologiyalarini joriy etishning metodik asoslari // "Pedagogical Sciences and Teaching Methods" Scientific-Online Conference — Russia, Chelyabinsk: ISOC, 2026 — B. 43-47.
7. Лихачев, Б. Т. — Педагогика: Курс лекций — Москва: Юрайт, 2001 — 607 с.

INGLIZ TILIDAGI BLOK (ENGLISH BLOCK)

Forming the Speech and Moral Culture of Primary School Students Based on the Rich Spiritual Heritage of Eastern Thinkers

Nargizaxon Xusanova *Andijan State Pedagogical Institute, Andijan, 170100, str. Mustaqillik, 56 (Uzbekistan). E-mail: nargizahusanova111@gmail.com*

Keywords: speech etiquette, Eastern thinkers, primary school age, communication culture, Alisher Navoiy, perfect man, pedagogical diagnostics, spiritual heritage, primary education, cultural communication.

Extended Abstract In the modern era of globalization and rapid digital advancement, cultivating the moral and speech culture of the younger generation stands as a paramount task for educational frameworks globally. This article scientifically investigates the systemic and pedagogical parameters involved in fostering speech and moral etiquette among primary school students by heavily leveraging the classical heritage of Eastern thinkers, namely Abu Nasr al-Farabi, Yusuf Khass Hajib, and Alisher Navoiy. Given that primary school age constitutes the most formative window for cognitive, emotional, and social development, integrating structural models of moral discourse into daily curricula is of vital importance. The research explicitly operationalizes Al-Farabi's societal models from his treatise "The City of Virtuous People," Yusuf Khass Hajib's linguistic ethics detailed in "Qutadgu Bilig" (Wisdom of Royal Glory), and Alisher Navoiy's monumental behavioral insights from "Mahbub ul-Qulub" (Beloved of Hearts).

The methodological foundation of this study relies on a blended framework encompassing empirical observation, systemic pedagogical analysis, pre-test and post-test diagnostic metrics, and controlled field experiments. The empirical research was

conducted across several public schools in the Andijan Region, tracking a total cohort of 127 primary school pupils divided into experimental (N=65) and control (N=62) groups. Over a rigorous academic timeline, the experimental group was exposed to a custom-designed curriculum where traditional language arts (Uzbek language and reading literacy) were deeply embedded with interactive storytelling, role-playing models, and scenario-based case studies extracted from classic Eastern literature. For instance, Navoiy's maxim regarding the profound physiological and spiritual resonance of kind words was evaluated through active communication simulations where children resolved peer conflicts using specific lexical courtesy forms.

The statistical findings derived from the post-experimental diagnostics revealed substantial quantitative shifts. The proportion of students demonstrating a high level of speech and moral culture within the experimental group escalated from an initial 12.3% to an impressive 38.5%, while those lingering at the lowest baseline plummeted from 32.3% to a mere 9.2%. Conversely, the control group, which continued under standard conventional instructional methodologies, demonstrated negligible progression, maintaining a heavy baseline of 25.7% at the lowest level. Furthermore, multi-criteria evaluations measured in a 5-point assessment matrix verified that experimental pupils achieved superior parameters in active listening, elimination of colloquial jargons, and application of polite speech formulas, scoring averages as high as 4.7. The paper concludes that targeted pedagogical application of Eastern moral philosophy significantly accelerates the formation of communicative competencies and serves as an irreplaceable mechanism for character education in contemporary elementary schools.

REFERENCES

1. Farobiy, A. N. (1993). Fozil odamlar shahri [The City of Virtuous People]. Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti.
2. Yusuf Xos Hojib. (1990). Qutadg' u bilig [Wisdom of Royal Glory]. Toshkent: Yulduzcha.
3. Navoiy, A. (2011). Mahbub ul-qulub [Beloved of Hearts]. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
4. Hasanov, R. (2004). Boshlang' ich sinf o'quvchilarini ma'naviy-axloqiy tarbiyalash tizimi [The system of spiritual and moral education of primary school students]. Toshkent: O'qituvchi.
5. Inomova, M. (2002). Oilada bolalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi [Spiritual and moral education of children in the family]. Toshkent: Fan.
6. Usmonova, X. A. (2026). Pedagogik ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etishning metodik asoslari [Methodological foundations of introducing artificial intelligence technologies in the pedagogical education

- system]. In Pedagogical Sciences and Teaching Methods Scientific-Online Conference (pp. 43-47). Russia, Chelyabinsk: ISOC.
7. Likhachev, B. T. (2001). Pedagogika: Kurs lektsiy [Pedagogics: Lecture course]. Moskva: Yurayt.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT:

Xusanova Nargizaxon — Andijon viloyati Andijon Davlat pedagogika instituti, Pedagogika fakulteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi.